

Vilma Žydzžiūnaitė, Akvilė Virbalienė, Eglė Katiliūtė

GRINDŽIAMOJI TEORIJA – KOKYBINĖ EDUKOLOGIJOS TYRIMŲ METODOLOGIJOS STRATEGIJA

Anotacija. Straipsnyje pristatoma grindžiamoji teorija, kaip kokybinės edukologijos tyrimų metodologijos strategija, kuri yra ir tyrimo objektas. Tyrimo tikslas – aprašyti grindžiamosios teorijos taikymo ypatumus edukologinio kokybinio tyrimo procese. Straipsnyje pateikiamas grindžiamosios teorijos metodologinis tikslas, bendrieji tyrimo proceso ypatumai, trijų kodavimų – atviro, ašinio, atrankinio – specifika bei šiuos kodavimus iliustruojančios schemas. Tyrimo rezultatai atskleidė: grindžiamoji teorija yra viena iš natūralistinės – induktyvios paradigmos taikymo galimybių, kurios pagrindą sudaro fenomenologija ir simbolinė interakcija, o remiasi ji empiriniais rezultatais; „teorijos“ terminas susijęs su šios metodologinės paradigmos tikslu – išplėtoti arba pagrindžiančią tiriamą fenomeną edukologijos teoriją (tam tikrų realybės dalių aprašymas), arba formalią teoriją (generalistinę teoriją apie konkretų tiriamą fenomeną); pirminis grindžiamosios teorijos studijos rezultatas yra teorija, apimanti specifinius komponentus: centrinį fenomeną, priežastines būsenas, strategijas, kontekstą ir būkles, pasekmes / rezultatus ir visa tai atspindi išskirtos kategorijos, sudarančios iš tyrimo duomenų suformuotą teoriją; tyrimo studiją sunku pradėti be išankstinių teorinių idėjų ir prielaidų – praktiškai vykdant duomenų analizę, sudėtinga nuspręsti, kada kategorijos yra „prisotintos“ tyrimo duomenų bei kada sėkmingai išplėtotą teoriją; grindžiamosios teorijos tyrimo stiprioji pusė yra tikslų procedūrų naudojimas generuojant teoriją, pristatomos tyrimo atlikimo strategijos lankstumas ir sistemiskumas, tikslios kokybinių duomenų analizės procedūros bei galimybė tokio pobūdžio tyrimus atlikti įvairiose profesinėse srityse. Tyrėjui svarbu kiek galima artimiau teorines idėjas ar teiginius derinti prie analitinės bei gautais tyrimo duomenimis grindžiamosios teorijos, kuri plėtojama. Neatsižvelgiant į plėtojamą procesą, induktyvią šio tyrimo proceso prigimtį, tyrėjas privalo pripažinti, kad esminis grindžiamosios teorijos studijoje yra sisteminis požiūris, besiremiantis specifiniais duomenų analizės žingsniais.

Esminiai žodžiai: grindžiamoji teorija, kategorija, kodavimas, centrinis fenomenas.

Problema. XX a. antrojoje pusėje atsiradęs *sisteminis* požiūris į visuomeninių ir individualių problemų

tyrinėjimus grindžiamas nuostata, kad šioms problemoms tirti reikalingi įvairūs kokybinių ir kokybinių tyrimų metodai, papildantys vieni kitus atskiruose tyrimų etapuose [5; 20]. Neegzistuoja fundamentalus kokybinio ir kokybinio tyrimo metodų arba duomenų tikslų ir apimties „konfliktiškumas“, o skirtingais būdais gauti, tačiau panašūs galutiniai rezultatai liudija tam tikrą duomenų patikimumą [11; 12; 13; 14; 15; 16; 17]. Praktikoje įvairūs specialistai susiduria su situacijomis, kurias įvardija probleminėmis, tačiau norint jas tirti, tyrėjai susiduria su esmine moksline problema – nėra problemą pagrindžiančios mokslinės teorinės ar empirinės medžiagos, leidžiančios rasti adekvatų tyrimo metodą, kuris padėtų kurti būtent konkrečiam praktikos kontekstui, ar net konkrečiai praktinei situacijai aktualią teoriją, turinčią mokslinį pagrindimą. Taigi prielaida, kad įmanoma atrasti konceptus ir formuoti hipotezes iš tyrimo srities (vykdant tyrimo procesą, renkant ir analizuojant duomenis), kur nauja išgeneruota teorija ir galės būti naudojama / taikoma, daugeliui tyrėjų išlieka labai aktuali. O grindžiamoji teorija¹, pasak B. Glaserio [9], ir nėra išankstinė teorija ar teorija pati sau, nes jos plėtojimas vyksta jau renkant duomenis, o ne tuomet, kai jie visi surinkti. Taigi grindžiamoji teorija kaip kokybinė metodologinė strategija remiasi *sisteminio* teorijos formavimu iš gaunamų kokybinių tyrimo duomenų, kurie *sistemiškai* gaunami iš socialinio tyrimo, t. y. būtent iš gautų tyrimo duomenų generuojama teorija, kuri gali būti taikoma konkrečiame veiklos kontekste, ir čia nereikalaujama pirmiausia (*a priori*) remtis tikslia teorine paradigma prieš atliekant empirinį tyrimą. Pastaroji nuostata ypač aktuali tiksliesiems mokslams, kur egzistuojančių teorijų tikrinimas bei tvirtinimas visuomet yra neatsiejamas aspektas. Grindžiamosios teorijos metodologine strategija besiremiantis tyrimas reiškia „ėjimą“ į konkretų „lauką“ ir duomenų rinkimo realizavimą. Neegzistuoja konkretus ir apibrėžtas „lauko“ tipas, todėl šios tyrimų studijos realizuojamos įvairiose aplinkose [4; 6]. Paskutiniaisiais XX a. dešimtmečiais grindžiamosios teorijos metodologinę strategiją ypač aktyviai taikė slaugos mokslininkai (pvz., B. Artinianas [1], J. Greenas [10], S. Janhonenas [11], B. Keddy, S. Simsas, P. Stermas [12], L. Sheldonas [17]). Todėl šio straipsnio autorės, neatsižvelgdamos į tai, kad grindžiamąją teoriją pristato kaip edukologijos tyrimų

¹ Straipsnyje vartojama sąvoka „grindžiamoji teorija“ yra adekvati B. Bitino vartojamai sąvokai „pamatinė teorija“ [2, p. 279].

kokybinę strategiją, pateikė būtent slaugos mokslo krypties grindžiamosios teorijos taikymo pavyzdį apie slaugos meną. Straipsnyje pristatomas **tyrimo objektas** – grindžiamosios teorijos metodologinė strategija. **Tyrimo problema** apima šiuos klausimus: *kokie grindžiamosios teorijos pranašumai, trūkumai bei specifiniai bruožai renkant ir analizuojant kokybinius duomenis?* **Tyrimo tikslas** – aprašyti grindžiamosios teorijos taikymo ypatumus kokybinio tyrimo procese. **Tyrimo metodas** – aprašomoji mokslinės literatūros analizė.

Metodologinis grindžiamosios teorijos tikslas.

Grindžiamosios teorijos tyrimo tikslas yra generuoti savarankišką teoriją, kuri paaiškina surinktų duomenų esmę, tačiau iki duomenų surinkimo ir analizės nereikia suformuoti teorinio „rėmo“ [3; 6]. Esminis duomenų rinkimo metodas yra interviu, nors papildomai naudojamos ir kitos metodologinės sisteminės procedūros (stebėjimas – dažniausiai dalyvio, rečiau naudojama dokumentų analizė), padedančios analizuoti duomenis bei plėtoti teoriją. B. Glaseris ir A. Straussas (1967), pristatydami grindžiamąją teoriją, koncentravosi į keturis conceptus [6; 13; 14]:

- *Dermė / prisiderinimas* (anglų k. – *fit*) – kokybinės kategorijos ar temos turi išryškėti iš surinktų duomenų ir negali būti sukurtos iš anksto pasirinkus (ar suformavus) teorinę perspektyvą.
- *Darbas* (anglų k. – *work*) – suformuotos tyrimo eigoje teorijos turi pateikti prielaidas, paaiškinimus ir parodyti tiriamojoje srityje vykstančias sąveikas (interakcijas).
- *Tinkamumas / aktualumas* (anglų k. – *relevance*) – sukurtos teorijos turi būti aktualios veikloms, kurios tiriamos ir kurias siekiama paaiškinti tyrime, koncentruojantis į iškilusias esmines problemas bei procesus.
- *Pakeičiamumas / modifikavimas* (anglų k. – *modifiability*) – grindžiamoji teorija gali kisti, kai gaunami nauji tyrimo duomenys (nes ji yra formuojama tyrimo eigoje).

Vadinasi, grindžiamosios teorijos metodologinis tikslas – generuoti ar atrasti teoriją, remiantis abstrakčia tiriamo fenomeno (objekto) analizės schema, susijusia su konkrečia situacija. Tai situacija, kurioje žmonės sąveikauja, atlieka veiksmus bei įsitraukia į procesą konkretaus fenomeno kontekste.

Pirmiausia tyrėjas, taikydamas interviu metodą, renka duomenis, dažnai lankosi konkrečiame „lauke“, plėtoja ir susieja iš surinktos informacijos (duomenų) išskirtas kategorijas, rašo teorines prielaidas arba pateikia vizualinį teorijos paveikslą [8]. Grindžiamąjoje studijoje *kategorija yra informacijos vienetą apie įvykius, sąveikas ir pan.*

Vykdydamas tyrimą tyrėjas atlieka kelis vizitus į tyri-

mo „lauką“, kur rinks duomenis. Duomenys analizuojami iš karto po kiekvieno vizito (interviu, paties tyrėjo rašomos atmintinės bei refleksijos, pastabos). Duomenų rinkimas tęsiasi, kol suformuojamos kategorijos, t. y. tyrėjas, rinkdamas informaciją, daro papildymus ar sutrumpinimus, taip „judėdamas“ pirmyn ir atgal, kol jau nėra ką pridėti prie to, kas suformuluota [9]. „Judėjimas“ *pirmyn* ir *atgal* reiškia „ėjimą“ į konkretų „lauką“ rinkti informaciją: *atgal* – pagrįsti analizuojamus duomenis; *pirmyn* – vėl į „lauką“ surinkti daugiau informacijos ir vėl *atgal* – analizuoti duomenis ir t. t. [11]. Tai adekvatu dialogo procesui ir priešinga tradiciniam vienkrypčiam linijiniam procesui, kur pirmiausia surenkami duomenys, o tik po to atliekama analizė. Suformuota teorija grindžiama konkrečiaus tiriamo konteksto duomenimis, ypač koncentruojantis į žmonių veiksmus, sąveikas ir socialinius procesus. Teorija plėtojama iki tyrimo pabaigos, o tyrėjas ją apibendrina konkrečiaus susisteminto pasakojimo forma, ar vizualaus paveikslu forma, ar prielaidų kompleksu [14; 15]. Tad centras grindžiamąjoje teorijoje – teorijos, glaudžiai susijusios su tiriamo fenomeno kontekstu, plėtojimas ir generavimas.

Bendrieji tyrimo proceso aspektai. Tyrėjas įvykdo 20–30 giluminių kokybinių interviu, nuvykdamas į konkretų „lauką“ surinkti duomenis, kuriuose randama nauja informacija [5; 6]. Pastaroji pildoma, kol nerandama nieko naujo, t. y. kol išskiriamos skirtingos kategorijos. Nuo duomenų rinkimo pradžios tyrėjas pradeda ir duomenų analizę. Duomenų rinkimas yra „zigzaginis“ procesas – tyrimo „lauke“ surenkama informacija, analizuojami duomenys, vėl atgal grįžtama į „lauką“ surinkti daugiau informacijos, t. y. „judama“ pirmyn ir atgal [14; 15]. Kiek kartų tyrėjas turi grįžti į „lauką“ surinkti informacijos, priklauso nuo to, ar išskirtos kategorijos tampa „prisetintos“ ir kol teorija išplėtojama. Šis procesas, besiremiantis informacija iš surinktų duomenų, kai lyginamos kategorijos, duomenų analizėje vadinamas *nuolatinu lyginimu*.

Tiriamųjų atranka grindžiamosios teorijos studijose yra tikslinė, kai nesiekama suformuoti reprezentatyvios imties vien tik dėl reprezentatyvumo parametro realizavimo, kaip tai tipiškai priimta kiekybiniuose tyrimuose [15; 16]. Tai neturi nieko bendro su atsitiktine atranka iš žinomos populiacijos, siekiant statistinio patikimumo. Tiriamųjų atranka interviu ar įvykių stebėjimui atliekama taip, kad kiekvienas naujas atvejis suteiktų papildomos, naujos informacijos, nes tik tai leidžia generuoti koncepcines kategorijas. Grindžiamosios teorijos studijoje tai vadinama *teorine atranka* [9]. Tokioje atrankoje tyrėjas patenkina specifinius tyrimo studijos poreikius. Pvz., tyrėjas suformuoja pradinę imtį, o remiantis duomenų analizės rezultatais, praplečia ją, tačiau kryptis atrankai yra formuojama remiantis iš renkamų duomenų

plėtojama teorija. Teorija plėtojama, remiantis tyrėjo sąveika su duomenimis, t. y. juos analizuojant – vykdančiais lyginimus ir užduodant klausimus surinktiems duomenims. Tyrėjo tikslas – tyrimo proceso eigoje rasti centrinę kategoriją, kuri yra aukštame abstrakcijos lygmenyje ir pagrįsta surinktais bei išanalizuotais duomenimis. Tai atliekama, remiantis šiomis stadijomis [14; 15]:

1. Randant surinktuose duomenyse koncepcines kategorijas.

2. Randant išskirtų centrinių kategorijų ryšius. Tai pasiekama remiantis trimis kodavimo tipais: atviru kodavimu (išskiriant kategorijas), ašiniu kodavimu (sujungiant šias kategorijas), atrankiniu kodavimu (suformuojant centrinę kategoriją ar kategorijas).

Taigi duomenų analizės metodas grindžiamosios teorijos studijoje yra sisteminis ir remiasi standartinio formato, kodavimu.

Kodavimo apibūdinimas. Kodavimas – procesas, kuriame identifikuojamos kategorijos. Duomenų analizė progresuoja, kai tyrėjas sugeba identifiкуoti kategorijas kuo aukštesniame abstrakcijos lygmenyje [7; 9]. Kategorijos gali būti žemo ir aukšto abstrakcijos lygmens. Anksčiau analizei stadijose kodavimas yra aprašomasis ir šios aprašomosios „etiketės“ yra susiejamos su svarbiais fenomeno ypatumais. Naujos, žemo abstrakcijos lygmens kategorijos iškyla kaip pirminės analizės proceso rezultatas [14; 15]. Aukštesnio abstrakcijos lygmens kategorijos yra analitinės, o ne aprašomosios. Jos apima aspektus (pvz., įvykius, procesus, aplinkybes), besidalijančius vienas su kitu esminiais ypatumais. Aukštesnio abstrakcijos lygmens kategorijos interpretuoja, bet nesupaprastina „etiketė“ ir fenomeno apibendrinimų [9; 11]. Pvz., teiginiai – „prisigirti“, „bėgioti“, „kurti eilėraščių“ – atspindintys įvairias veiklas, gali būti sujungti į kategoriją „PABĖGIMAS“, jei minėtos veiklos dalijasi tuo pačiu tyrimo objektu – asmens atsitraukimu nuo minčių apie egzistuojančią problemą. Žemo abstrakcijos lygmens kategorijos egzistuoja kaip aprašomosios „etiketės“. Pvz., teiginiai, susiję su „nerimu“, pykčiu, „apgailėstavimu“, gali būti grupuojami į kategoriją „EMOCIJOS“. Aprašomosios ir analitinės kategorijos remiasi panašumų ir skirtumų ryšių identifikavimu ir šie ryšiai yra skirtinguose abstrakcijos lygmenyse. Kodavimas progresuoja, kol tyrėjas gali identifiкуoti aukštesnio abstrakcijos lygmens kategorijas, kurios sistemiskai integruoja žemo lygmens kategorijas į prasminius vienetus. Galutiniame rezultate yra pristatomos analitinės kategorijos. *Kategorijų identifikavimas grindžiamosios teorijos studijoje yra skirtingas nuo kokybinės turinio (content) analizės² ir tai negali būti*

tapatinama: kokybinėje turinio analizėje naudojamos kategorijos, kurios suformuojamos iki duomenų analizės ir visos yra skirtingos, t.y. tie patys duomenys negali būti reprezentuoti ir kitomis kategorijomis, o grindžiamosios teorijoje kategorijos iškyla iš duomenų, ir yra vystomos bei plėtojamos viso tyrimo proceso metu. Grindžiamosios teorijos studija visuomet siekia išplėtoti naują, kontekstui specifiską teoriją, todėl kategorijų „etiketės“ negali būti išskirtos iš jau egzistuojančių teorinių koncepcijų, bet turi būti pagrįstos surinktais tyrime duomenimis. Idealiu atveju, kategorijų „etiketės“ turi būti *in vivo*, t. y. turi apimti žodžius ar frazes, kurias naudojo respondentai [5]. Tai leidžia tyrėjui išvengti egzistuojančių teorijų „importavimo“ į analizės procesą.

Atviras kodavimas. Atviras kodavimas yra interpretuojamojo pobūdžio. Pasirinktas duomenų teksto dalies dydis yra duomenų vienetas, kuris gali būti sakiny, frazė arba pastraipa [8]. Klausimas, kurį nuolat užduoda sau tyrėjas, yra: „Kuri duomenų dalis yra tipinis pavyzdys?“ Visos koncepcinės kategorijos iškyla iš surinktų duomenų. *Iš anksto numatytų kodavimo kategorijų naudojimas ir jų derinimas („pritempimas“) prie tyrimo duomenų, prieštarauja grindžiamosios teorijos koncepcijai.*

Tyrėjas, vykdydamas atvirą kodavimą, turi vesti individualius užrašus / atmintinę, kur įrašo visas idėjas, išskylančias dirbant su duomenimis apie ryšius tarp kategorijų (netgi ir pirminių kategorijų), centrinę kategoriją ir pan. [8; 12]. Refleksija besiremianti renkamų duomenų analizė turi būti vykdoma iki pilno duomenų surinkimo. Šioje stadijoje nėra reikalavimo pilnai užkoduoti visus duomenis, bet tyrėjas turi suteikti kodus pakankamai duomenų apimčiai, kad turėtų visavertį supratimą, kas buvo išskirta įvairiose duomenų sancaupose iš paimtų interviu, tyrėjo užrašų ir t. t. Šiame kodavime tyrėjas iš surinktų duomenų suformuoja maksimalų koncepcinių kategorijų skaičių, tai leidžia toliau atlikti analizę bei grįžti prie naujų kategorijų formavimo ir naujų įžvalgų apie šias kategorijas. Kiekvienoje kategorijoje tyrėjas išskiria kelias subkategorijas ir jomis remiantis toliau renka duomenis, iš kurių išskiria dimensijas [15; 16].

Ašinis kodavimas³. Ašinis arba teorinis kodavimas – tai ryšių tarp kategorijų nustatymas. Šis kodavimas reiškia duomenų sujungimą kategorijomis, kurios buvo suformuotos atvirame kodavime. Šioje fazėje tyrėjas kuria fenomeno modelį. Fenomenas apima *sąlygas*, kuriomis tai (ne)vyksta; *kontekstą*, kuriame tai (ne)vyksta, veiksmų ir sąveikos strategijas, kurios aprašo fenomeną; tų veiksmų *pasekmes / rezultatus* [9]. Tyrėjas nuolat užduoda klausimus analizuojamiems duomenims. Ašinia-

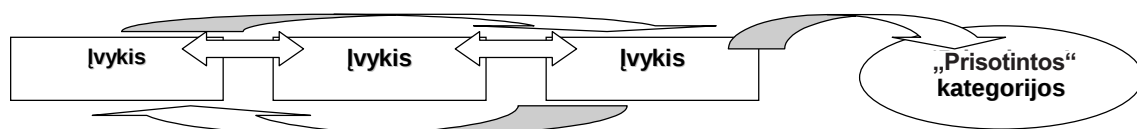
² Straipsnyje pateikiamas „kokybinės turinio (content) analizės“ terminas adekvatus B. Bitino vartojamam terminui „kontentinė analizė“ [2, p. 277].

³ Straipsnyje vartojamas „ašinio kodavimo“ terminas adekvatus B. Bitino vartojamam „kryptingo kodavimo“ terminui [2, p. 281].

me kodavime klausimai susiję su ryšiais tarp kategorijų. Ašinis kodavimas vykdomas tyrėjui *identifikuojant centrinę fenomeną* (centrinę kategoriją apie fenomeną); *išryškinant ir išnagrinėjant priežastines būsenas* (kategorijas apie būsenas, kurios daro įtaką fenomenui); *specifikuojant strategijas* (veiksnius ar sąveikas, kurios yra centrinio fenomeno rezultatas); *identifikuojant kontekstą ir „įsiterpiančias“* (neretai trukdančias) būsenas / sąlygas (kurios daro įtaką tiriamoms strategijoms); *suformuojant / išskiriant centrinio fenomeno pasekmes* (konkrečių strategijų rezultatus) [8; 9].

Nuolatinis lyginimas yra neatskiriama kodavimo da-

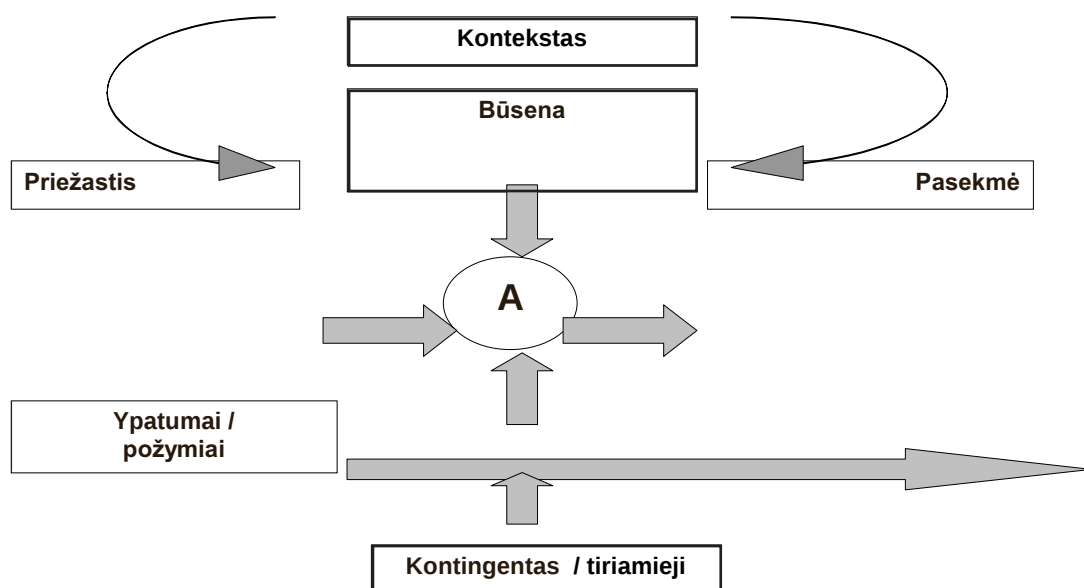
lis, kuri užtikrina, kad kodavimo procesas remtųsi „judėjimu“ *pirmyn–atgal*, kai lyginami išskirtų kategorijų panašumai ir skirtumai. Tyrėjui identifikavus bendrus ypatumus, jungiančius tiriamą fenomeną sudarančius aspektus, jam reikia koncentruotis į skirtumus pačioje kategorijoje, kur identifikuojamos subkategorijos. Nuolatinė lyginamoji analizė užtikrina, kad tyrėjas sudarytas kategorijas „ardytų“ į smulkesnius prasminius vienetus [6; 13]. Galutinis šios analizės tikslas – susieti ir integruoti kategorijas taip, kad visi galimi variantai, susiję su tiriamu fenomenu, būtų plėtojamos teorijos apimti. Nuolatinio lyginimo schema pateikta 1 pav.

1 pav. Nuolatinio lyginimo schema

Tarp kategorijų egzistuoja ryšiai, kurie apima specifinių skirtumų bei ribotumų išryškinimą. Kiekvienoje lyginimo stadijoje netipiški aspektai ir panašumai naudojami įrodyti bei patvirtinti šiuos ribotumus ir ryšius. Kai tyrėjas daugiau neatranda naujų specifinių aspektų, sudarančių kategorijas ir ryšiai tarp kategorijų pradeda kristalizuotis, tuomet „prisotinimas“ (saturacija) yra pa-

siektas [9; 17]. Svarbu nuolatos lyginti įvairias kategorijas išskiriant jų panašumus, tai leidžia sumažinti kategorijų dubliavimo tikimybę dar iki suformuotos teorijos aprašymo. Kai iškristalizuojami ryšiai tarp kategorijų, tuomet teorinis modelis, aprašantis tyrimo studijoje analizuojamą socialinį procesą, yra suformuotas [8; 18]. Ašinio kodavimo schema pateikta 2 paveiksle.

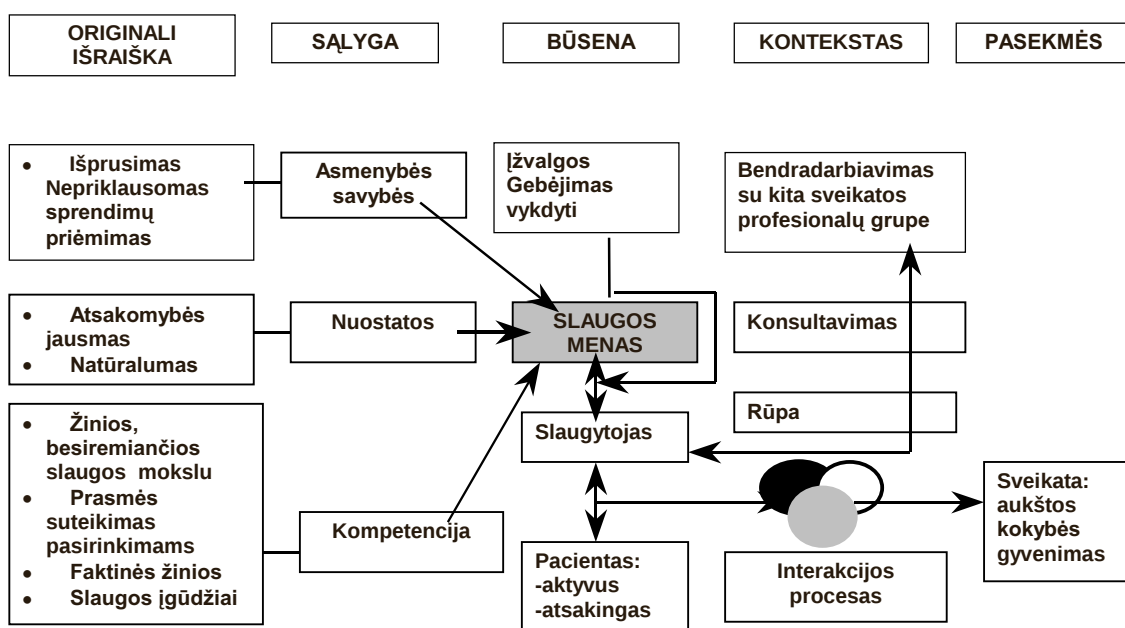

2 pav. Ašinio kodavimo schema

Atrankinis kodavimas⁴. Atrankinio kodavimo metu tyrėjas pasirenka vieną aspektą, kaip centrinę kategoriją, ir koncentruojasi į ją [5; 18; 19]. Pagrindas tokiame kodavime glūdi ašiniame kodavime, kur sudaromas ryšių tarp įvairių kategorijų paveikslas. Tyrėjas aprašo tiriamą fenomeną, remdamasis išskirtais kategorijų ryšiais. Šioje fazėje pristatomos sąlyginės prielaidos. Šiame kodavime tiksliai aprašoma, kaip galima paaiškinti tarp kategorijų esančių ryšių sudarymą. Neretai pasirenkami stipriausi kategorijų ryšiai.

Grindžiamojoje teorijoje turi būti centrinis integruojantis tyrimo objektas, apimantis aspektus, išryškėjusius konkrečioje tyrimo studijoje. Jei atsiranda daugiau kaip

vienas tyrimo objektas, tuomet jie turi būti integruoti į vieną kategoriją aukštesniame abstrakcijos lygmenyje. Centrinė kategorija yra centrinis analizės vienetas, t. y. *centrinis fenomenas*, iš kurio ašiniame kodavime iškilusios kategorijos yra integruojamos atrankiniame kodavime. Kai tyrėjas aprašo duomenis, pirmiausia komentuojami ašinio kodavimo rezultatai. Galiausiai tyrėjas vizualiai nubraižo schemą, kuri išryškina socialines, istorines, ekonomines būsenas, darančias įtaką centriniam fenomenui. Pateiktas „slaugos meno“ koncepcijos modelis suformuotas po ašinio bei susistemintas po atrankinio kodavimo ir parengtas aprašymui (žr. 3 pav.).

3 pav. „Slaugos meno“ koncepcijos teorinis modelis (pagal S. Janhononą [11])

Išvados

1. Grindžiamoji teorija edukologijos tyrimuose remiasi natūralistine – induktyviąja paradigma ir remiasi kokybinių metodų taikymu. Ši metodologija orientuota į atradimą, aiškinimą, aprašymą ir apibendrinimą. Tyrėjui svarbu pripažinti edukacinės praktikos dinamiškumą ir neignoruoti holistiškumo išskiriant bei apibūdinti įvairias edukologinėje praktikoje egzistuojančias sampratas. Grindžiamoji teorija yra priemonė identifikuojant bazinius socialinius ir specifinius edukologinės veiklos konteksto procesus. Tyrimo rezultatas – specifinės edukologijos žinios, turinčios ne tik mokslinę, bet ir praktinę vertę. Taikant šią metodologinę strategiją, konkreti te-

orija formuojama iš edukologijos praktikos konteksto ir leidžia geriau suprasti ugdymo proceso kompleksiškumą bei specifines situacijas. Grindžiamoji teorija orientuota į atradimą, o ne į teorijos tikrinimą ar testavimą, t. y. vyraujantis požiūris yra siekimas suprasti socialinę realybę edukologijos erdvėje.

2. Grindžiamosios teorijos pagrindą sudaro fenomenologija ir simbolinė interakcija. „Teorijos“ terminas susijęs su šios metodologinės paradigmos tikslu – išplėtoti pagrindžiančią tiriamą fenomeną edukologijos teoriją (tam tikrų realybės dalių aprašymas) arba formalią teoriją (generalistinę teoriją apie konkretų tiriamą fenomeną). Esminis jos tikslas edukologijos tyrimuose – išskirti centrinę koncepciją, susijusią su tiriamu fenomenu ir

⁴ Straipsnyje pateikiamas terminas „atrankinis kodavimas“ adekvatus B. Bitino vartojamai sąvokai „rinktinis kodavimas“ [1, p. 281].

pagrįsti ryšius tarp jų, remiantis šių ryšių aprašymu. Grindžiamoji teorija realizuojama edukologijos tyrimuose, kai nėra galimybių taikyti konkretaus teorinio modelio ar teorinės sąrangos („rėmo“). Pradiniu tyrėjo tašku yra bandymas apibrėžti tiriamą fenomeną, koks jis turi būti arba ieškoti naujų žinių apie fenomeno kompleksiskumą klausiant, ar edukologinė realybė yra būtent tokia? Tyrėjas turi kiek galima artimiau teorines idėjas ar teiginius derinti prie analitinės bei gautais tyrimo duomenimis grindžiamos teorijos, kuri plėtojama orientuojantis į konkrečią tyrimo sritį.

3. Neatsižvelgiant į plėtojamą procesą, induktyvią šio tyrimo proceso prigimtį, esminis grindžiamosios teorijos studijoje yra sisteminis požiūris, besiremiantis specifiniais duomenų analizės žingsniais. Duomenų analizės pagrindas – nuolatinis lyginimas. Tyrėjas susiduria su sunkumais nustatydamas, kada suformuotos teorijos yra „prisetintos“, o kada teorija yra visaverčiai detalizuota. Pirminis grindžiamosios teorijos studijos rezultatas yra teorija, apimanti specifinius komponentus: centrinį fenomeną, priežastines būsenas, strategijas, kontekstą ir būkles, pasekmes / rezultatus. Tai atspindi išskirtos kategorijos, iš kurių sudaryta iš tyrimo duomenų suformuota teorija. Tyrimo studiją sunku pradėti be išankstinių teorinių idėjų ir prielaidų. Tarp plėtojimo ir induktyvaus stiliaus bei sisteminio požiūrio yra „įtampos“. Praktiškai vykdant duomenų analizę, gali būti sunku nuspręsti, kada kategorijos yra „prisetintos“ tyrimo duomenų. Sunku nuspręsti, kada sėkmingai išplėta teorija. Grindžiamosios teorijos tyrimo teigiamos pusės susijusios su naudojamomis tikslėmis procedūromis generuojant teoriją, tyrimo atlikimo strategijos lankstumu ir sistemiškumu, tikslėmis kokybinių duomenų analizės procedūromis, tokio pobūdžio tyrimų atlikimo galimybėmis įvairiose profesinėse srityse, pvz., pedagogikos, vadovybės, kineziterapijos, ekonomikos ir kt.

Literatūra

1. Artinian B. Grounded theory research: its value for nursing // *Nursing Science Quarterly*. – 1998, no 11 (1), p. 5–6.
2. Bitinas B. Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. – Vilnius: Kronta, 2006, p. 277–281.
3. Cohen L., Manion L., Morrison K. *Research Methods in Education* (5th ed.). – London and New York: Routledge Falmer, Taylor and Francis Group, 2001, p. 23, 80, 138, 150–152.
4. Colaizzi P. Psychological research as the phenomenologist views it. // *Existential – phenomenological Alternatives for Psychology* / ed. R. Valle, M. King. – Oxford: Oxford University Press, 1978, p. 48–71.
5. Cormack D. *The research Process in Nursing* (5th ed.). – Iowa, USA: Blackwell Science, Ltd., 2002.
6. Creswell J. *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*. – Thousand Oaks, London: Sage Publications, International Educational and Professional Publisher, 1998.
7. Denzin N. *The research act* (3rd ed.). – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1989.
8. Glaser B. *The Grounded theory Perspective: Conceptualization Contrasted with Description*. – Mill Valley, California: Sociology Press, 2001.
9. Glaser B. *Advances in The Methodology of Grounded Theory: theoretical Sensitivity*. – Mill Valley, California: Sociology Press, 1978.
10. Green J. Commentary: grounded theory and the constant comparative method // *British Medical Journal*. – 1998, vol. 316 (7137), p. 1064–1065.
11. Janhonen S. *The core of nursing as seen by the nurse teachers in Finland, Norway and Sweden: PhD Thesis*. – Oulu: Oulu University, Department of Nursing, 1992.
12. Keddy B., Sims S., Sterm P. Grounded theory as feminist research methodology // *Journal of Advanced Nursing*. – 1996, vol. 23 (3), p. 448–453.
13. Lomborg K. *Nurse – patient interaction in assisted personal body care: A qualitative study in people hospitalized with severe chronic obstructive pulmonary disease : PhD thesis*. – Copenhagen: Faculty of Health Sciences, University of Aarhus, 2004.
14. Merkys G. Empirinė-analitinė paradigma ir šiuolaikinis socialinis tyrimas // *Filosofija. Sociologija*. – 1999a, Nr. 3, p. 53–64.
15. Merkys G. Socialinių tyrimų metodologinės problemos // *Socialiniai mokslai*. – 1999b, Nr. 4 (21), p. 7–24.
16. Robson C. *Real World Research*. (2nd ed.). – London: Blackwell Publishing, 2004, p. 89, 190, 192–194.
17. Sheldon L. Grounded theory: issues for research in nursing // *Nursing Standard*. – 1998, vol. 12 (52), p. 47–50.
18. Strauss A., Corbin J. *Basics of Qualitative research*. (2nd ed.). – London: Thousand Oaks: Sage Publications, 1998.
19. Willig C. *Introducing qualitative research in psychology: adventures in theory and method*. – Philadelphia, USA: Open University Press, 2001, p. 50–69.
20. Žydzūnaitė V. *Komandinio darbo kompetencijos ir jų tyrimo metodologija : [monografija]*. – Kaunas: Judex, 2005.

Summary

Vilma Žydzžiūnaitė, Akvilė Virbaliienė, Eglė Katiliūtė

GROUNDNED THEORY – A QUALITATIVE STRATEGY OF RESEARCH METHODOLOGY IN EDUCATION

Key words: grounded theory, category, coding, central phenomenon.

In the article here is presented the concept of grounded theory as qualitative research methodology, as it is the research focus of presented descriptive research too. Research aim is to describe the peculiarities of grounded theory in the process of qualitative research methodology in education. Questions from which consists the research problem are the following: what are advantages, limits and specific features in collecting and analyzing the data of grounded theory research process? Grounded theory is one possibility within the naturalistic – inductive paradigm. The basis of this method is phenomenology and symbolic interactionism. The term “grounded” indicates that the theory is based on empirical findings. The term “theory” stresses that the purpose of this method is to develop either a substantial theory (a description about some parts of reality) or a formal theory (a general theory about some phenomenon). The methodological aim of grounded theory is to generate or discover theory substantiated by abstract scheme of phenomenon, which is related to concrete studied situation. This is the situation where people interact, perform activities and are involved into process of content of concrete phenomenon. A category in the study based on grounded theory methodology, is the unit of information about events, interactions and etc. By performing research the researcher should visit the field (research area) several times, where he / she will collect the data. The data is analyzed straight after every visit. The data collection continues until the categories are formed. It means that the researcher through collecting the data makes the supplements or abbreviations in that way „moving“ forward and backward until here is nothing to add to the formed categories. The moving forward and backward means „going“ to concrete field to collect

the information: backward – to substantiate the analyzed data; forward – again to the field to collect more information and again backward – to analyze the data and etc. It is adequate to process of dialogue and opposite to traditional one – way linear process, where firstly is collected the data, and after the data is analyzed. The formed theory should be substantiated by collected data in research study, especially by concentrating on actions, interactions and social processes among people. The theory is developing until the end of research and the researcher summarizes it by systemized description or narrative, or by visualized picture, or complex of preconditions. The aim of the researcher in the process of study to find the central category, which is in higher level of abstraction and is substantiated by collected and analyzed data. This is based on the following phases: 1) extracting the conceptual categories on collected data; 2) finding the relationships between extracted “core” categories, and this is achieving by three types of coding – open, (by extracting categories), axial coding (by interlinking those categories), selective coding (by forming the central category or categories).

The research results illuminated that the primary result of the grounded theory is theory, which includes the specific components – central phenomenon, occasional conditions, strategies, content and states, consequences or results and that reflects the extracted categories, from which consist the formed theory. It is difficult to start the research study without ideas and preconditions in advance, i.e. it is difficult to decide, where categories are saturated by research data and when the theory is developed successfully. The strong sides of grounded theory are the use of definite procedures in theory generating, flexible and systemic strategy of research performance and possibility to realize such kind of research studies in various professional areas.

*Kauno technologijos universitetas,
Edukologijos institutas
Kauno kolegija
Klaipėdos kolegija
Įteikta 2006 m. rugsėjo mėn.*